

## I.

### A határ és felosztása.

*A határ a középkorban. — Későbbi alakulása. — Szabályoztatása Károlyi Sándor alatt. — Újabb csorbitása. — Kiterjedése a mult század elején, később és most. — Földrajzi fekvés és szomszédos határok. — Alkatrészek egyenként: Vásárhely, Hód, Fecskés, Sámson, Csomorkány, Erzsébet, Veres- vagy Pereskutas, Tótkutas, Szöllős, Férged, Szent-Király, Batida, Gorzsa, Rétikopáncs, Solt, Mártély, Körtvélyes, Derekegyháza, Rárós, Mágocs, Újváros. — A határ felosztása: nyomás, tanyai földek, a puszta és a rét. — Ezek dűlői.*

Hódmezővásárhely város fekszik Csongrád-megye határában, a Tisza, Maros zugában, e folyók partjainál eltérülő lapály szélén, az egykori Hód-tava partján, Isten áldotta földön, mely hajdan vizekben is bővölködött. A határ nagysága idők folyamán többször változott, a mint arról alább tüzetesen számot fogunk adni. Egyelőre, mint a legkiválóbb mozzanatokát elég legyen megemlítenünk, hogy a középkorban Hód és Vásárhely mint külön községek állottak fen. Idők multával, még a mohácsi vész előtt, Hód teljesen elenyészett,

Vásárhely pedig mint nagyobb város emelkedett ki a környékbeli helyek sorából. Mikor meg ezek elpusztultak, t. i. a török korszakban, s lakóik jobbára Vásárhelyre húzódtak, az itt körülfekvő földek használata természetesen a helyben levő jobbágyok kezén maradt. Birtoklás tekintetében különben is zavarosak voltak a viszonyok. Az adományozási jogot ugyanazon egy időben a magyar király és az erdélyi fejedelem is gyakorolta, de a tényleges török uralom miatt sem egyik, sem másik adományos nem gyakorolhatta földesuri jogait s örülhetett, hogyha ezek elismerése fejében innét valami csekély évi adót kaphatott. Ilyenformán a vásárhelyiek a haszonélvezetet a körülök fekvő gazdátlan területekre, melyek egy részét tulajdon vagy zálogjogon különben is megszerezték, messze kiterjesztették, t. i. arra az egész rengeteg földre, mely a Tiszától Szent-Tornyaiig és Csorvásig terjedt. E birtoklás azonban naggyobbrészt a szokás jogán, de jó részben a távollevő, névleges földesurak rovására esett s ép' ezért nem volt kifogástalan. A hódoltság megszűnte után újból rendeztettek a területi viszonyok s gr. Károlyi Sándor 1723-ban a csongrádi uradalmat megszerezvén, az ahhoz tartozó Vásárhelylyel együtt a következő pusztákat vette birtokba, mint a melyeket t. i. akkor a vásárhelyiek használtak, ú. m. Fecskés, Sámson, Csomorkány, Szent-Erzsébet, Peres-Kutas, (vagy Veres-Kutas), Tót-Kutas, Férged, Batida, Gorzsa, Szent-Király, Réli-Kopáncs, Körtvélyes, Solt, Mártély, Derek-

egyháza, Rárós, Újváros, Mágocs.<sup>1</sup> Ezek a puszták tartoztak Vásárhelyhez az 1771. okt. 31-diki úrbéri összeírás szerint is, azzal a különbséggel, hogy utóbbiban Szöllős is befoglaltatik, melynek neve a korábbi összeírásból kimaradt, bár tényleg ezt is a gr. Károlyiak bírták és a vásárhelyiek használták.<sup>2</sup> E helyek azonban ma már nem számíthatók kivétel nélkül a város határához, mert a földesurak azok egyikét és másikat időközben abból kiszakították, így nevezetesen Sámsont, Mágocsot, Gorzsát, Derekegyházát egyéb területekkel is nevelve külön községekké alakították, utóbbik egyébként egészben soha sem is tartozott határunkhoz. Gorzsa azonban, mint különben is nagyobbbrészt vásárhelyiek birtoka, 1884-ben a határhoz törvényhozásilag visszacsatoltatott.

Ily körülmények közt a határ kiterjedése több rendbeli és lényeges változásnak volt alávetve. Eredetileg Hód és Vásárhely kicsiny területre volt

<sup>1</sup> Szolgabírói összeírás 1722. aug. 17-ről, midőn t. i. Károlyi és a korábbi birtokos, Schlick közt az átadás megtörténik, a gr. Károlyi nemzetség budapesti levéltárában. A kir. adománylevél Károlyi javára 1722. decz. 5-ről u. o. és a bécsi Liber regiúsbán XXXIV. 113. (Az adománylevél, „Csongrád, Hódmező és Vásárhely (így) m. városokat, Ugh, Férges, Martyr, Szegvár, Derekegyház, Körtvélyes, Szent-Erzsébet, Gorzsa, Kopáncs, Szent-Király, Anyás és a vásárhelyiek által bírt, Csongrád és Csanádmegyében eső többi pusztákat“ említi.)

<sup>2</sup> A városi bírák levele 1725. febr. 11-ről a gr. Károlyi nemz. ltárában és gr. Károlyi Sándor levele 1727. júl. 5-ről. Városi levéltár, régi vegyes iratok I. 60.

szorítva, mert mindkét helyet egész közelben sűrű falvak vették körül. Még az 1701-diki m. kir. kancelláriai összeírás is Vásárhely falu határhosszaságát egy mérföldre, szélességét  $\frac{3}{4}$  mérföldre becsüli.<sup>1</sup> Az 1720. decz. 7-diki vármegyei összeírás a határt „szemmérték szerint szélességben 2, hosszúságban, délről keletnek, szintén 2 magyar mérföldre“ jegyzi,<sup>2</sup> s a határ tartozékainak csak Mártélyt, Kutast, Csomorkányt, Batidát és Sámsont ismeri el; de tudva van, hogy ugyanazon időben ezeken kívül még számos itteni nagy puszták kapcsolódtak az akkori új tulajdonos birtokához. A régi egész határ 265.000 holdra tehető, melyből az 50-es évek elején a gr. Károlyiaké volt 109.000 hold, a városé 133.000 hold, közös t. i. a Nagyrét 23.000 hold.<sup>3</sup> Mostani kiterjedése a város határának  $132.260\frac{600}{1000}$  hold, melyből a belterületre  $1407\frac{1580}{1600}$  hold<sup>4</sup> számíttatik. Az egész határ ellypsis alakú, melynek hossza a ludvár-gyevi dombtól a komlós-orosházi útig mintegy 45, szélessége 18—30 km.

A város, mely 1873-ban törvényhozás útján önálló törvényhatósági joggal ruháztatott fel, korábbi századokban Csanád-, az utóbbiakban Cson-

<sup>1</sup> Az oklevél a gr. Kár. nemz. bp. ltárában kelt nélkül.

<sup>2</sup> Az összeírás u. o.

<sup>3</sup> Csók Mózes városi jegyző, H.-M.-Vásárhely stb. leírása, Városi lt. 1852. 1376. sz. Palugyai Magy. orsz. legúj. leírása IV. 518—520, 532—533.

<sup>4</sup> Legújabbán 1600 kat. holdra tehető. (A város csatornázási terve szerint.)



grádmegye hatósága alá tartozott. Fekszik a Körtyvélyesi Tiszától  $6\frac{1}{2}$  km.-re, Orosházától  $28\frac{1}{2}$  (vasuton 30), Szentestől  $26\frac{1}{2}$  (vasuton 30), Makótól  $30\frac{1}{2}$ , Szegedtől  $24\frac{1}{2}$  (vasuton 25) km.-nyire, a csász. és kir. katonai földrajzi intézet 1886-diki (1:75.000) térképe szerint az északi szélesség  $37^{\circ} 57\frac{1}{4}'$ -től a  $38^{\circ} 1\frac{1}{4}'$ -ig, és a keleti hosszúság  $46^{\circ} 25'$ -től a  $46^{\circ} 26\frac{1}{4}'$ -ig. Határos észak felől Mindszenttel, Szegvárral, Szentessel, Orosházával és Puszta-Földvár-  
ral, — keletről Orosházával, Tót-Komlóssal, Füldeákkal, Makóval, — délről Füldeákkal, Lelével, Kovázddal, Al-Győvel, — nyugotról Kovázddal, Al-Győvel, Sövényházával,<sup>1</sup> Puszta-Serkeddel,<sup>1</sup> Puszta-Dócczal,<sup>1</sup> Ányással,<sup>1</sup> Mindszenttel, akképen, hogy nyugot felől a határt, a Szegfű-csárdától Ludvárig, mintegy 13 kméter hosszóságban, a Tisza medrének közepe képezi azzal az eltéréssel, hogy a körtyvélyesi tiszai kanyar majdnem egészen határunkba esik.

A határ történeti alkatrészei fekvésök és főbb sajátságai szerint röviden így határozhatók meg:

a) V á s á r h e l y, a Hódtava északi partján a mostani városháza környékén kezdett alakulni. Ebbe olvadt bele a mohácsi vész előtt végkép elenyészett H ó d község is, mely a mostani Újvároson, közvetlen a tó északi partján, a Bercsényi-utcza mentén terült el. Külterületének szélessége mintegy 16, hosszúsága mintegy 21 km. Határai: keletről Férged, északról Mártély és Peres-Kutas,

<sup>1</sup> Sövényházához tartozó puszták.

nyugotról Körtvélyes; délről Gorzsa és Kopáncs, utóbbik úgy, hogy a Vajér melléke régen még vásárhelyi föld volt.<sup>1</sup> Vizei: a Hódtó, Kistó, Kistóhajlás; Sarkaj-ér, Tére, Kendertó, Kenyere-ér, Papere stb. Területéhez tartozik a Nagysziget, melyet a Hódtava és a Gyuló-ér képeztek szemben a várossal, Sarkaj, a Hód keleti partján, homokos magaslaton, Dillinka közvetlenül a belterület északkeleti szomszédságában, Aranyág és Kortyogó amattól északnyugotra, Darvas, Máma és Kenyere, melyek a Nagysziget és a Dillinka kivételével régóta szőlőskertekké vannak alakítva.

Ettől északra és keletre fekszenek:

b) Fecskés, régen Monyorós<sup>2</sup>-Fecskés falu, észak felől Orosházával határos, egyik csúcsa a Fejértóra rúg, melynél Sámson, Tót-Kutas és Peres-Kutas határai is összetalálkoznak.<sup>3</sup> Hatá-

<sup>1</sup> Tanúkihallgatási jkv. 1667-ből Borsodmegye ltárában, másolata a gr. Károlyi n. bp. ltárában és Csongrádm. ltárában.

<sup>2</sup> Mai beszéd szerint: Mogyorós, a hogy a XVI. századtól fogva írják is.

<sup>3</sup> A határok megjelölésénél itt és a többi részekenél az 1723. jan. 16-diki egri káptalani bizonyítványt használok, mely szerint Károlyi Sándor Vásárhely birtokába beigtattatik. Ezt hitelesnek és legmegbízhatóbbnak kell tekintenünk, mivelhogy a beigtatáskor s a határok megállapításánál nemcsak a szomszéd birtokosok és községi küldöttek, hanem Vásárhely bírása, jegyzője és 6 tanácsnoka is személyesen részt vettek, habár a káptalani iratba itt-ott nyilvánvaló tévedések is

rába esett a Makra temetése nevű föld, közel az orosházi határhoz.<sup>1</sup>

c) Sámson, hajdan falu, majd puszta, újabban ismét falu; északról Orosháza, — keletről Komlós, — délről Puszta-Kopáncs (makai föld) határolja. A Szárazér partjain terült el, melynek nagy kanyarulata csúcsán a Sámsoni csárda állott, honnét már a mult században egyenes utak vezettek Derekegyházára, Orosházára, Kaszaperre, Komlóra, Csomorkányra és Sz.-Erzsébetre. Az ér e kanyarulata a Nagyhajlasi pusztát határolta, mely kiváló szénatermő hely volt.<sup>2</sup> A terület délkeleti részét pedig a kertészek szállották meg közel Csókáshoz és a már említett csárdához.

d) Csomorkány, hajdan falu, majd város. A Kútvölgy nevű őskori folyó keresztül metszi. Férged pusztától északra, határos Erzsébettel.<sup>4</sup> Már

csúsztak be. (Az oklevél eredetiben a gr. Károlyi nemz. ltárában.) Az egyes határrészek megjelölésénél pedig jobbra a Vertics megyei mérnök által 1774-ben a földesuraság számára készített nagy arányú térkép adataira támaszkodom, mely hiteles másolatban a városnál is megvan, továbbá a Schéner, vármegyei mérnök által 1841-ben szintén a földesuraság számára felvett és a szomszéd hatósági mérnökök által is revideált s még nagyobb arányú réti térképre, mely csupán a grófi nemz. ltárban van meg.

<sup>1</sup> Az uraság levele 1745. ápr. 2-ből, Városi ltár régi vegyes iratok 1. cs. 99. szám.

<sup>2</sup> A földesúri 1774-diki nagy térkép szerint Nagyhajlás már Tót-Kutashoz tartozik.

<sup>3</sup> Városi tjkv. 1744-ről II. 63. lap.

<sup>4</sup> Határai — Férged, Sámson és Tót-Kutas irányá-



a mult században nagy részét szántották és szállásokkal, tanyákkal megrakták. Északi szélénél a Bogárzó vize terült el. Közepe táján, a sámsonvásárhelyi út hajlásánál elpusztult temploma romjai látszanak, a mint később tüzetesen is rajzolni fogjuk, melynek vidékét egyik oldalról egy, hajdan házakkal megrakott földhát, másik oldalról pedig nagyobb kiterjedésű laposok és víztartó erek élénkítették.

e) Erzsébet puszta, hajdan Szent-Erzsébet falu, Férged és Csomorkány közt, a Czirják-ér hasítja, mely azonban csak ritkán látott vizet. Az egykori falu és temploma helyét az Erzsébettelek nevű föld rejtegeti, mely az ér partján terül el, a mint alább látandjuk. Pusztáink legkisebbike.

f) Veres-Kutas, helyesebben Peres-Kutas, vagy csak egyszerűen Kutas. Hajdan tekintélyes község, mely északra Újvárossal, Szent-Tornyával és Orosházával határos. Itt emelkedik a Pósa-halma, a Kakas-székér mellett, melynek partjain a község termékeny földje elterült. Nevezetes arról is, hogy a XVI. és XVII. századbeli hazai térképeken, melyeken Vásárhelyt hasztalan keressük, rendszerint föl van téve.

g) Tót-Kutas, a Száraz-ér mentén, régebben, a csanádi püspökkel egyetértve, a mult század közepe táján újból megállapítottak. Hiteles térkép erről gr. Károlyi Ferencz. Antal, és a csanádi püspök aláírásával ellátva a gr. Károlyi nemz. bp. Itarában 35. fiók 93. szám.

falú, délről Kovácsházával határos, keletről pedig Komlóssal.<sup>1</sup>

h) Szöllős, hajdan falu, közepén terül el a Nagy-Tatársáncz nevű óriási földtöltés. Nyugotról Orosházával, — északról Földvárral, — keletről Kaszaperrel, — délről Sámsonnal és Komlóssal határos,<sup>2</sup> mely utóbbtól a Zöld-laponyag és a Nádas-halomnevű halmok választották el, akképen, hogy az utóbbiaknál Szöllős, Komlós és Kaszaper határai egybeszőgelltek.<sup>3</sup>

Keletre és délre esnek:

i) Férged, hajdan falu, Szent-Királytól északra, a makai út mentén, határos Szent-Erzsébettel és

<sup>1</sup> A komlósiakkal több ízben folyt pör a határ felett. A mult század elején a marosmenti rác kapitányok birták Komlóst és Székegyházát s a Les-gödörnél tovább a vásárhelyi és makai pásztorok nem legeltethettek. Innét a Száraz-érig és a szöllősi Szeglethatárig csinált dombok jelölték a határt Tót-Kutas és Komlós közt. A komlósiak azonban a rác kapitányok által felállított határral (a Les-gödörnél) nem voltak megelégedve, s azt, bár olykor fegyveres rácok is őrizték, idővel elhántták. (A periratok városunk Itárában. Régi vegyes iratok 2. cs. 77. sz.) A földesuri nagy térkép szerint határai észak felől Fecskés, Orosháza, keletről Szöllős, Komlós, délről a makai Kopáncs és Sámson, nyugotról Sámson és Fecskés. Ide tartozik Nagyhajlás is.

<sup>2</sup> Szöllős határaitra nézve az érdekelt földesurak (gr. Károlyi Ferencz és a modenai herczeg) részéről 1753-ban és 1756-ban történtek barátságos megegyezések. (Lásd ezeket a gr. Károlyi nemz. bp. Itárban 37. fiók 4. és 9. szám.)

<sup>3</sup> Mult századi kézirati térkép az Orsz. levéltárban, 23. szám alatt.

Csomorkánynyal. Már a mult században is egész kiterjedésében művelt terület volt. Déli részét századok óta a Nagylaki-út, más néven Rác-út hasította.

k) Szent-Király, régen nevezetes falu. Belső-sége a Hód-tó keleti partján, kies magaslaton terült el, határa azonban Vásárhely felől elnyúlt a Tisza felé, nemkülönben keletre — a Katrát is magában foglalván, mely utóbbi már 1396-ban említettik. Később, 1701-ben is, itt volt a vásárhelyiek „szöllőhegye“.<sup>1</sup> Ebben az időben erre vitt el a szegedi út az Indító-halom mellett. Vizei a Hódtaván kívül a Katra-ér, Fekete-ér s ezenkívül 4—5 tó. Egyes részei északról délre haladva, Szikáncs-oldal Mogyorós földdel<sup>2</sup> és a Serházi Szikáncs, mely attól nyerte melléknevét, hogy használata a Serházhoz volt kötve.<sup>3</sup>

l) Bati da, egykor falu, keletről Füldeák, — délről Kopáncs és Lele, — nyugotról Gorzsa, —

<sup>1</sup> Az 1702-diki összeírás.

<sup>2</sup> A makai régi úton belől esett, melyet a városi tanács 1749- és 1750-ben kaszálónak rendel fordíttatni s az ottani szállások elbontását parancsolja. (Vár. tjkv. II. 150. 166. ll.).

<sup>3</sup> A földesuri 1774-diki térképen két Szikáncs van megjelölve, u. m. a Kerek-Szikáncs a Tökhalomtól északnyugotra, és a Szikáncs, mely utóbbinak Batida északnyugoti részét veszi, a Kis-Ürmös halom, Zöldhalom és a Szöllőér irányában. Az a terület, melyet Kerek-szikáncs néven ismerünk, az 1751-diki Ruttkai-féle térképen Férged déli csúcsát képezi s Batidához csak a Mészárszéki vagy Városi Szikáncs tartozik.

északról Szent-Király és Vásárhely határolják.<sup>1</sup> Délkeleti részén terült el a Batidai-sík nevű egykori nagy tó s jeles halászó hely, melyen a Tisza-szabályozás óta már búza terem. Ezen kívül vizei a Csalányos, Kövesd, Szöllő-ér, Batidai-ér. Keleti és nyugoti részein terülnek el a Szikáncs nevű régi legelők, északkeleti és keleti vidékein pedig a Disznóér-hát, Korsóshát, Batidai telek, Batidai sziget. Déli részén végre a Kingécz, melytől megkülönböztették a makai Kingéczet. Batida maga egy nagy szigetet képezett.

m) Gorzsa, egykor falu, északról Vásárhely, — keletről Szent-Király és Batida, — délről, Batida és a Tisza, — nyugotról Kopáncs határolják.<sup>2</sup> Területét sok és nagy vizek járták, melyek közül a Hódtava, Katra-ér, Szöllő-ér, Gatyás, Csalányos említendők. Ez utóbbi ér mentén a Kenyérváró halomtól, délkeletre esett a Gorzsai telek vagyis az egykori község belterülete. Régebben a határ nagy része nádat termelt, a partosabb helyeket pedig legelőnek és nyomásnak használták. A Károlyi Sándornak szóló adománylevel, — s a beigtatás, — nemkülönben

<sup>1</sup> Az 1723-diki beigtatólevel szerint keletről Szent-király, — délről Füldeák, nyugotról Gorzsa, — északról Vásárhely. A földesuri nagy térképen végre: keletről Füldeák és Lele, délről Lele, Al-Győ, nyugotról Gorzsa, északról Férged, és Szent-Király.

<sup>2</sup> A földesúri nagy térkép szerint határai északról Sz.-Király és Vásárhely, keletről Batida, délről Lele és a Porgány-ér, nyugotról Vásárhely és Kopáncs.

az 1771-diki úrbéri összeírás szerint Vásárhely tartozéka, bár tőle a forradalom után elszakították s külön adóközséget alkottak belőle. Egyik szigetét Földvár képezte,<sup>1</sup> melynek a Porgány által szegett déli részén terjedelmes fűzfaerdő állott és kertészek tanyáztak.

n) Réti-Kopáncs, vagy csak Kopáncs régen külön falu, Gorzsától nyugotra. A rétipusztai területek legnagyobbika. Déli határát régtől fogva a Tisza, — a Vásárhely felől valót pedig a Határ-fok és a Kövecs-ér képezte.<sup>2</sup> Jelenleg a városhoz tartozás ügyében Gorzsával egy tekintet alá esik. A Tisza szabályozás előtt jórészt víz borította s a vásárhelyi Nagyrét is csaknem egészen belé esett. Itt terült el a Kopáncsi-sík nevű nagy halastó, a Dongorét helyén. Általában régen egész területe szigetekre esett s határában az Alsó-, Közép-, és Felsőtelket különböztették meg. Ezek mindenike vízmentes kisebb térség volt, de a határnak alig képezte huszadrészét. Köröskörül vizenyős rétség volt. A vizek között nagyobbak voltak még a Gyuló-ér és a Sár-tó, az Antalics-ér, Porgány

<sup>1</sup> Úrbéri összeírás 1789-ből a város ltarában.

<sup>2</sup> Tanúkihallgatási jkv. 1667-ből, kézirat Borsodmegye ltarában. — A földesuri nagy térkép szerint határai északról a Gyuló-ér a tulnan fekvő s Vásárhelyhez tartozó Nagyszigettel, keletről a Gyuló-ér és Gorzsa, melyet (Földvár) az Antalics-ér választott el tőle, délről Porgány és Vajér, melyek Algyőtől választották el, nyugotról a Tisza és Körtvélyes.

és Vajér. Utóbbik a Vajhát nevű szigetet képezte, a gyevi Tiszától északra. Északnyugoti részét a Tisza itteni nagy kanyarulatában az Atka (vagy Zatka) alkotja, melynek nyugoti szélén terült el az Atkasziget,<sup>1</sup> Kopáncs délnyugoti csúcsa, a Kopáncsi sík és a Határfok közt eső félsziget, Csárpahegy nevet visel. Ettől keletre fekszenek sor szerint Ménes-csapás, Antalics-hát, Farkas-hát és Gatyás-hát. Halász tanyáknak igen alkalmas magaslatait a kőkorszaktól kezdve minden időszakban emberek lakták.

Nyugotra fekszenek:

o) Solt (Sót, Sód<sup>2</sup>), hajdan falu, kőtemplommal, helyét a Solti-halom és Solti-nyomás jelzi; határai nyugotról a Barczirét és a körtvélyesi Tisza, melyen réve volt, — délről Kopáncs. A határ nyugoti végében terült el a Solti-lapos, melyet a Tére-ér szegett be. Délkeleti oldalában állott a régen sokat emlegetett Hám-szárító csárda. A Tére egyik kanyarában, a Szakálszárítótól délre, a Varga János fokjától pedig északnyugotra, a Kotac z nyúlt el félsziget alakjában, az egykori Kotuczháza falu helyén.

p) Mártély, régen Adorján-Mártyr falu. A Tisza keleti partján terül el; északról Mindszent határolja, — keletről a vásárhely-szentesi országút, — délről Körtvélyes a Kaszáshalomig. Szó-

<sup>1</sup> Pár évtized előtt Atkán egy tiszai új átvágást készítettek s ezzel az egész Atkát szigetté változtatták.

<sup>2</sup> A Károlyi Sándor-féle beigtató levél egész szokatlanul Solt földének nevezi.

rosan a Tisza partján, Mártély határán Korhány fekszik, egykor falu, természetes magaslat, a melyet azonban ma már a hullámtérhez csatoltak. A jelen század elején mint rétet használták hozzá, mint úrbéres földhöz, a város tartott jogot, bár az uraság másnak adja bérbe.<sup>1</sup> Mártély a középkorban s a XVII. században is mint falu több ízben fenállott s ráczi lakói nagy kiterjedésű gazdátlan földeket használtak. Területe még a mult század elején is túlnyúlt a Tiszán a Kompolár-fokig és a Hosszú-tóig, habár az anyásiak ezt a részt maguknak akarták elfoglalni.<sup>2</sup> A város csak 1725-ben engedi át Károlynak, mivel az előtt zálogjogon bírta. A földesuraság aztán úrbéri telkeknek osztotta ki az egészet. Észak-nyugoti irányban nagyobb számú párhuzamos ér vagy lapos hasogatja, melyek azonban rendszerint szárazak voltak. Korhánytól északnyugotra, szintén közvetlenül a Tisza partján a Dattyán (vagy Duttyán) kaszáló terült el. Korhánytól délre ugyancsak a Tisza mentén a Kutya-fenek nevű terjedelmes rétság állott, melytől északra a tiszai kanyarnál tanyáztak a mult században a kertészek. A Kutya-fenéktől délre az u. n. Mártélyi lapos közepén van az Álom-hát nevű partos legelő. Ettől északkeletre a Pamuk-föld.

r) Körtvélyes, a Tisza mindkét partján,

<sup>1</sup> Városi tjk. 1807-ből VIII. 201.

<sup>2</sup> A városi bírák levele 1712. április 3-ról gr. Schlickhez a gr. Károlyi nemz. bp. ltárában.

de leginkább az innensőn, a kanyarok és öblök közt. Egykor falu, kikötővel. Határai északra Mártély és a vásárhely-szentesi út; — délről Iglód-foka és Solt; — nyugotról, vagyis Ányás felől Kompolárfok, mely itt szakad a Tiszába. Területén régebben sok volt a rétság, nádas és posvány. Nevezetesebb vizei a Kendertó és Tére, melyek egész a városig nyultak fel, Iglód, Barcsi-tó, Keskeny-tó stb. A Tiszán túl fekvő terület Jobb szénahát nevet viselt, melylyel szemben az északnyugoti kanyarban a Túfajok nevű rétság feküdt, ennek déli lábában, a Tisza és a Keskenytó közt a Mélysár erdeje nevű füzes terült el. Körtevényes keleti részén a Szegedre vivő töltés visz keresztül, mely a Térét és Sártót is metszette. A tarjáni vagy más néven kenyerei szőlő és a Tisza közt a Kendertó-hát, ettől északnyugotra a Pamuk-lapos terült el. Környékén feküdt a Béla király névtelenje által említett Kurtueltó is. Maga a község, a Tisza keleti partján, közel Vásárhelyhez állott. Idővel a Tiszán túli terület fele részét a földesúr maga számára foglalta le s így keletkeztek ez elnevezések: Város Körtevényese, Uraság Körtevényese. Utóbbik esett északra.

Északnyugotra fekszik:

s) Derek-egyháza, régen falu a Kórógy folyó partján, nyugotról Szegvár és Szentes által határolva. A derekegyház-orosházi úttól északra a Mágocs-eret találjuk. A puszta közepe táján pedig a Nyálas-ér szakadt a Kórógyba, melynek



keleti partján, a Nyálastól délre, volt az uraság majorja s még délibb irányban a Vermes-halom és Tatár-halom, utóbbiak a pusztai terület délnyugoti csúcsában. A Nyálastól északra a Kórógy partján egy halom körül a Pap-teleke, a Mágocs-ér keleti partján pedig terjedelmes félszigeten a Gunyhó-telek feküdt. Schlick minden megszorítás nélkül úgy adta el ezt is Károlyinak, mint Vásárhely egyéb pusztáit s a Károlyinak kiadott kir. adománylevelél is úgy említi azt,<sup>1</sup> felét azonban 1723-ban Haruckern kapja királyi adományul. Egyik részét a mult század első évtizedeiben a vásárhelyiek birták, másik részén pedig Károlyi Sándor külön gazdaságot alapított. Határait a Mágocsi halom, Szerettség és Fél-ludas halmok jelölik.<sup>2</sup>

Észak felől esnek:

t) Rárós, hajdan falu, a Póshalomtól és Orosházától nyugotra, Derekegyházától keletre, Mágocstól délre. A mult század elejétől fogva szénaterméséről s a város ottani gazdaságáról ismeretes. Itt terült el a derekegyház-sámsoni és a vásárhely-derekegyházi régi utak közt a Kék-tó, melyből a Kenyerei ér szakadt ki. De amaz már a földesuri nagy térképen nincs megjelölve, mivel-hogy annak készültekor ki volt száradva.

u) Mágocs, hajdan is falu, a Mágocs-ér

<sup>1</sup> Ez oklevelek 1722. aug. 5-ről és 1722. nov. 23-ról a gr. Károlyi nemz. ltárában.

<sup>2</sup> Károlyi Sándor levele a város ltárában r. v. i. 1. cs. 59. szám.

mentén. Határai északról Fábián és Dónát puszták; keletről Királyság; délről Rárós és Oroszáza; nyugotról Derek-egyháza, mely utóbbitól a Mágocsi-halom választotta el. Pontos határait e helynek az 1745. ápr. 14-diki hivatalos nyomozás állapította meg,<sup>1</sup> mely szerint Szentes felől a Szeghalom, Fábián és Dónát felől a Hét-Nádashalom, észak felé a szarvas-aradi út képezték az elválasztó pontokat és vonalakat stb., melyeken belül a vásárhelyiek legeltettek. A Schlicknek szóló adománylevélben megvan, a Schlick és Károlyi közt létrejött adásvételi szerződésben, valamint az ez utóbbiaknak szóló kir. adománylevélben nincs megnevezve, de a beigtatás erre nézve is megtörtént, mivelhogy a hely, az utóbbi oklevélben említett „és egyéb a vásárhelyiek által bírt, Csongrád- és Csanádmegyékbe eső puszták“ fogalma alá tartozott. 1748-ban a város Mágocs és Derek-egyháza használatából már ki van rekesztve; az 1771-diki úrbéri összeírás szerint pedig már csak fele részben számítottatott városunk határához a pusztá, melyen a földesuraság időközben nagy gazdaságot szervezett.

z) Újváros, régen falu, később városunk legterjedelmesebb pusztája a határ északnyugoti részében. A Mágocs-ér közepén hasítja. Határai a fentebbi nyomozás szerint Királyság és Szent-Tornya, vagyis észak felé a Seprő-halomnál levő

<sup>1</sup> Az erről szóló terjedelmes jk. a gr. Károlyi nemz. bp. ltárában.

hármás határ; keletről a Pósa-halom. Régen az egész pusztát vásárhelyiek birták, kiknek az bő és igen jó legelőt szolgáltatott. Az úrbériség behozatalakor is meghagyták náluk s a városhoz csatolták. Az 1808-diki összeírás szerint azonban már csak  $\frac{1}{3}$ -ad része tartozott hozzánk, később a mieinket a haszonbérlelésből is kizárták.

Ezekon kívül vannak a kevésbé ismert és az ismeretlen fekvésű és nevű helységek, melyekre a határ különböző részeiben régészeti ásatásaink és az oklevelek utalnak. Ezekről előadásunk rendén később tüzetesen fogunk szólni.

A nyelvhasználat gazdasági szempontból a határbeli földeket már a régi századokban négy nagy csoportba osztotta, u. m. nyomási, tanyai, pusztai- és réti földekébe, mely elnevezések megmaradtak a mi időnkben is, midőn pedig a földek rendeltetése és használata tekintetében a régi sajátságok és különbségek többé nem léteznek.

a) A nyomás vagy belsőség vagy közlegelő a város belterületét kisebb-nagyobb szélességben, mely itt-ott félmérföldre is terjedt, közvetlenül környékezte, legnagyobb részt a régi Hód és Vásárhely városok határából alakult. Északról odáig terjedt, a hol az Orosházára vivő út a Kút-völgyet metszette. Általában legnagyobb része a szentesi és csomorkányi utak közé esett, valamivel kisebb volt a paléi, solti és Pamuk-

föld, legkisebb az Aranyági és sarkalyi szőlők közé eső háromszögű terület, de ennek szélessége is tehető 2300—2600 méterre.<sup>1</sup> Ide tartozott a Nagy-Sziget, Solt, Körtvélyes északi része, a Dárvas nevű rétság a Kenyerétől nyugotra a Kéthalomig. Imitt-amott a legelőt vizenyős laposak, nádasok, erek és tavak szaggatták s belenyúltak a szőlőskertek is, úgy azonban, hogy a kenyerei és sarkaji szőlőkön túl már nem terjedt a nyomás. Ez arra a célra használtatott s a későbbi úrbéri törvények szerint is biztosított, hogy ide a jobbágyok igás jószágait, lovaikat, fejős teheneiket és fejős juhaikat stb. kihajthassák, bár ez utóbbiaknak itteni legeltetését a század elején eltiltották. A lakosság néhol a nyomást szántotta is, noha ezt a város és az uraság több ízben tilalmazta. Mostani kiterjedése  $4714\frac{486}{1000}$  □ hold. Ennek részei:

α) A szentkirályi nyomás, fekszik az aranyági szőlő, a tanyaföldek, az uradalmi határ, sarkaji szőlő, uradalmi határ, káposztás kert és a város keleti széle között. A Sarkaj-ér hasította: Dülői: Dillinka, Középvagy Hegyes dülő (Erzsébeti- és makai út közt) és Káposztás-kert (a makai-út és sarkaji szőlők közt).

β) A kutasí nyomás, a város északi széle, az Aranytemető, Paperei, Kenyerei és Mámái szőlők és a tanyaföldek közt fekszik. Itt esik a Kistó-laposa, a szegvári és mindszei utak

<sup>1</sup> Lásd a Schener-féle legnagyobb térképet 1841-ből.

közt a Darvas, továbbá a M á m a - z u g . D ű l ő i : A r a n y t e m e t ő , F ű r g e - h a l o m ( r á r ó s i é s s z e n t e s i u t a k k ö z t ) .

γ) A Solti nyomás, a Paperei- és Kenyerei szőlők, az uradalmi határ, a Tisza, a városi legelő és a Tére vize között. Itt esik a Paléi lapos, a Tóth István laposa, a Tóth István szigete és az Ásott Tisza.<sup>1</sup> Ezekon kívül koronként Gorzsát és Ráróst is nyomásnak használta a lakosság. A legelő elkülönítés alkalmával, melyről mindjárt szólni fogunk, a nyomási földek a lakosság közt felosztattak s ily módon szántás alá jutottak.

b) A tanyai földek közvetlen a nyomási földek mögött terültek és terülnek el. Itt voltak a földesuraság által adott jobbágyi telkek, melyeken a lakosság gazdálkodását űzte. Ezek a Mária Terézia úrbéri szabályzata következtében újból kimérettek és dűlőztettek 1772-ben, midőn a tanyai külterület mostani felosztását nyerte. E telkeket általában szántották s szállásokkal (újabbán tanyáknak híják) látták el a lakosok, de nem mindenütt, úgy hogy a mívelt földek közt itt-ott régebben nagy legelők hagyattak, sőt a város utolsó megülése után több évtizedeken keresztül még az volt a szokás, hogy valamely

<sup>1</sup> A nyomási földekről készült 1848-iki becsülevél Tárkány Szücs Mihály birtokában.

területet 4—5 éven át szántottak, azontúl pedig legelőnek vagy kaszálónak fordítottak.

E földek mostanság  $59.322 \frac{996}{1600}$  □-ölet képeznek s a következő dülőkre vannak felosztva:

α) Északnyugot felé a Tisza folyó és a szegvári út közt: Mártély, Szék-halom (e kettőt a vásárhely-szentesi vasút szeli át), Fekete-halom, Darvas-szék, Barattyas, (a három utóbbi csak egy-egy részben);

β) észak felé a szegvári és szentesi utak közt: Fekete-halom, Darvas-szék, Barattyas-halom, e három csak egy-egy részben, Tegehalom és a szentesi útfél; a szentesi és rárosi (vagyis mágocsi) utak közt: szentesi útfél, kenyei és téglási uradalmi földek, köznyelven Rémáris (remanentialis) és Böve-halom; Csicsa-tér,<sup>1</sup> Rárós, Öthalom, Tompa-hát (ez utóbbi négy dülő csak egy részben);

γ) a rárosi és kutasi (vagyis orosházi) utak közt: Mágocsi oldal, Tompahát, Öthalom, Rárós, Csicsatér (utóbbi négy dülő csak egy részben), Vereshalom, Szórhát, Vereskutas, Sóshalom.

δ) Keletfelé, a kutasi és csomorkányi utak között: Kutas, Kútvölgy, Kistóvölgy, Mátyás-halom, Csomorkányi lapos, Csomorkány.

<sup>1</sup> Régen igen vizenyős talaja volt, melyen a víz minduntalan felbugyogott (csicsogott), s a helyi hagyomány szerint a név innét vette eredetét. Azonban a szláv nyelvben csicsa öreget, bátyát jelent, čič (horvátban čiče) néven pedig egy népfajt ismertek (Miklosich, Die Slavischen Ortsnamen 45). Tér régi magyar nyelven síkság-ot jelent.

Ezek közül a vásárhely-orosházi államvasút a Kút völgyet, Kutast és Sóshalmot érinti;

ε) csomorkányi és erzsébeti-utak<sup>1</sup> közt: Csomorkányi oldal, Czírják, Tanyaszél (felerészben), Pusztaszél, Erzsébet oldal;

ς) az erzsébeti és rácz-út<sup>2</sup> közt: Nyomás-szél, Erzsébet-telek, Nyékitelek, Hatrongyos, Csókás, Száraz-ér;

η) a Rácz-út és makai-út közt: Sarkaj-ér Férged, Füldeák-szél;

δ) a makai út és Gorzsa-Szikáncs közt: Káposztáskert oldal, Katra-szél, Táncsoshalom, Szikáncs oldal.

c) Pusztai földek. Régebben a mult század közepe tájáig, puszták alatt azokat az előző fejezetben felsorolt elenyészett falvakat értették általában, melyek Vásárhely sajátlagos határát környezték, később pedig annak tartozékait képezték. Ily értelemben használja e szót a Károlyi Sándornak szóló adománylevél, a beiktatási bizonyítvány, a földesuraság és maga a tanács. Időmultán azonban, minthogy a városhoz közelebb eső földeket művelés alá vették s szállásokkal megrakták, a pusztá elnevezés alá a tanyaföldeken kívül eső, azoktól északkeletre a szomszédos

<sup>1</sup> Mindkettő Sámsonra és Tót-Komlóra visz.

<sup>2</sup> Albertire, Pitvarosra, Nagylakra és Királyhegyesre vezet s azért régebben nagylaki út-nak is hívták.





területekig elterülő mezőséget fogták, mely Oros-házán is túlterjedt s ennek határát három oldalról vette körül. E szerint a pusztába estek Újváros, Mágocs, Derékegyháza, Veres-Kutas, Fecskés, Tót-Kutas, Szöllős, Sámson és Csomorkány északi része. Ez a több □-mf-nyi rengeteg terület tulajdonkép' külső legelő volt, melyre a lakosság a maga barmait, a göbolyókat, méneseiket, gulyamarhákat és a juhnyájukat hajtotta külön pásztorok őrizete alatt, habár, mint említém, a jószágok egy része a közelebb eső területeken is talált bőséges legelőt. A pusztá egyes részeit az ottani egykori helységekről, halmokról, vizekről, csárdákról s közelebbről és leggyakrabban pedig azon törzsökös gazdákról nevezték el, kiknek barma vagy kutja azon vidékre esett. Barom alatt pedig azt a szarvasjószágból álló gulyát értették, melyet az év nagyobb részében éjente is folytonosan a legelőn tartottak, melyet valamelyik öreg gazda nevééről ismertek, a ki t. i. a gulyásnak s a jószágoknak is felügyelője volt. Így jöttek létre az efféle elnevezések: Bánfi barom kutja, Zsarkó barom kutja, vagy rövidebben Bánfi barma vagy Bánfi kutja, Zsarkó barma vagy Zsarkó kutja. E barmok és kutak jelölték a pusztai tájakat s azok ismerete nélkül nem lehet sem a közbeszéd, sem a városi jegyzőkönyvek régi elnevezésein teljesen eligazodni.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> A jkőnyvek és egyéb hivatalos iratok egykor-máskor sok «barom»-ról emlékeznek, melyek helyeit azonban csak

A pusztai legelő elkülönítésére nézve a job-  
bágyság és a földesuraság előzetes, hosszas peres-  
kedés után 1847. szeptember hóban léptek egyez-  
ségre, melyet azonban a közbejött háborús idők  
miatt csak 1850. júniusban végeztek be és fogana-  
tosítottak. Ekkor a puszta és a nyomás, a föld-  
del és házzal biró lakosság közt a törvény értel-

annyiban ismerjük, a mennyiben az 1774-iki földesúri  
nagy térkép kijelöli. Erről állítjuk össze a következő hely-  
rajzi meghatározásokat:

**B a n g a b a r m a k ú t j a**, Veres-Kutas északi ré-  
szén, a Kakas-szék délnyugoti partján, közel az orosházi  
határhoz.

**B á n f i b a r o m k ú t j a**, Ujváros északi részén, a  
Mágocs-ér fenekén.

**B i l l e g z ő - a k o l**, Mágocs nyugoti szélén, a Mágocs-  
értől délnyugotra, az orosháza—derekegyházi úttól észak-  
nyugotra.

**C s á k i b a r o m k ú t j a**, Szöllőson, a sáncz nyugoti  
végénél.

**C z e g l é d i g ö b ö l k ú t j a**, Ujváros északkeleti szög-  
letében.

**D e á k b a r m a k ú t j a**, Fecskés közepe táján.

**F e j e s b a r m a k ú t j a**, Tót-Kutas nyugoti szélében.

**G ö b ö l k ú t j a**, Mágocs délnyugoti szélében, a Bil-  
legző-akolhoz mintegy 800 ölre, nyugotra.

**G ö b ö l k ú t j a**, Derekegyháza nyugoti szélében, a  
szentesi határhoz közel, a Pap-teleken.

**G y ő r i b a r m a k ú t j a**, a Száraz-ér partján, Szöl-  
lőson.

**K a r d o s b a r m a k ú t j a**, Csomorkányon, a sámson—  
derekegyházi úthoz közel, északra.

**K a s z a p g ö b ö l k ú t j a**, Ujváros nyugoti szélében,  
a derekegyház—ujvárosi úttól pár száz ölnyire.

mében felosztatott, minek következtében az ottani földeket lassanként művelés alá fogták s tanya-épületekkel is mindinkább megrakták, úgy hogy azok legelői jellege ma már legnagyobb részben elenyészett. A puszta mostani kiterjedésében  $33478\frac{366}{1600}$  □-holdat képez s újabban a következő dűlőkre van felosztva:

σ) a mágocsi határ és kutasi útközt:

Kóti baromkútja, Veres-Kutason, a Póshalomtól nyugotra, a Kakas-szék nyugoti partján, a Kápolnadűlő nyugoti végében.

Nagy baromkútja, Mágocs közepén, a Hatáshalomtól és a Mágocs-értől nyugotra.

Nagyhajlási csárda, Tót-Kutason, a komlós—orosházi és a sámson—kisperegi utak keresztezésénél.

Ökörcsorda kútja, Szöllősen, az Aranyadér partján.

Sámsoni csárda, Sámson határában, csomorkányi dűlőben, a Szárazér nyugoti partján, az utcsomónál.

Szabó János göbolykútja, Szöllős keleti részén, nem messze Földvártól.

Szél János kútja, Ujváros északnyugoti részén.

Tinógulya kútja, Derekegyházán, a Ludas-halomtól északkeletre mintegy 700 öltre.

Ujvárosi csárda, Ujváros nyugoti határán, a hol az orosháza—aradi és a vásárhely—ujvárosi utak egymást keresztelték.

Zsarkó baromkútja, Szöllős közepén, a sánctól délre.

Zsarkó ménes kútja, Szöllős délkeleti részén, a Nádas-halom és Laponyag-halom közt, északnyugotra.

Juhász István göböl kútja, Szöllős nyugoti szélén, az orosházi határhoz közel.

Földesúri nagy (Vertics-féle) térkép, 1774.

Mágocs-oldal, Pusztai vöröshalom, Apróhalom, Boros-szék, Lebuki (mindezeket a szentes—orosházi út metszi át), Hármashatár, Pusztai Fekete-halom, Laczitelek, Kishalom, Kakasszékhalom, Kútvölgy szék-ér, Póshalom, Kápolna, Szőkehalom, Sóstófark, Kanászhalom és Sóstóparti halom (utóbbi négy dülőt a kütasi út és a Vásárhelyről orosházára vivő állami vasút át-metszi).

β) A Kütasi úttól keletre eső dülők: az utóbb nevezett négy dülön kívül Fecskés, Sóstó, Csárpatelek, Nagybogárzó, Kisbogárzó, Mózeshalom, Czinkus, Aranyad, Kardoskút, Peczérczeshát,<sup>1</sup> Hatablaki kápolna, Baraczkos,<sup>2</sup> Aranyadhalom, Nagy-Tatársáncz, Szöllős. Ezek nagyrészt az orosháza—sámsoni közút, az orosháza komlósi közút s az erre épített szarvasmező—hegyesi vasút és az orosháza-aradi közút metszi át.

A pusztai összes dülőket a tanyaiaktól a pusztaszéli út vágja el, mely a múlt században még nem volt meg.<sup>3</sup> E helyett azonban a pusztát több hosszú egyenes út szeldelte, melyek Derekegyháza és Sámson, Derekegyháza és Oros-

<sup>1</sup> Nevét az itt bővebben termő peczérczés fűtől vette.

<sup>2</sup> Így neveztetett a vadon nőtt apró baraczkfáktól (vagy tán a hangabaraczk), melyek e tájon nagy mennyiségben fordultak elő. Egy részét képezte e dülőnek Hatablakon innét a Tühegyi járás.

<sup>3</sup> Lásd a városnál is meglevő földesúri nagy térképet 1774-ből.

háza, Derekegyháza és Vásárhely, Sámson és K.-Pereg, Sámson és Komlós, Sámson és Vásárhely, Vásárhely és Újváros, Vásárhely és Oroszáza között tarták fen az összeköttetést, melyek egy része ma már nem létezik.

d) Réti földek alatt a határnak a Tisza felé eső részei, (névszerint Mártély délnyugoti, Szent-Király déli részei, Gorzsa, Batida, Réti kopáncs, Solt és Körtvélyes (összesen  $25.388\frac{1817}{1000}$  □-hold) értetnek, melyek a partos helyek kivételével régebben az elárasztásnak voltak kitéve s itt-ott állandóan nagy vízmedreket képeztek. Ez utóbbiak a szárazföldnek körülbelül egyharmadát tették. A hátságabb területeket legelőknak és kaszálóknak használták, minők a Szikáncs, Répás-hát a Bat-eréig, Batida, Kingécz, Farkashát, egész Kopáncs, Zsena (a sziget délkeleti része) a töltés végéig, Antalics, Térehát, a Tiszahátak a Hám-szárító csárdáig, Körtvélyes, Mártélyi lapos és a Korhány.<sup>1</sup> Szántó föld, némely kisebb majorsági telepeket (Földvár, korcsma-földek) kivéve, nem volt található.<sup>2</sup> Egyebütt, a hol fű nem termett, nádat és gyékényt vágta, sertéseket tartottak, halásztak stb. a lakosok. E részben egyébiránt állandó gyakorlat nem volt, mert a víz járásától,

<sup>1</sup> Tanácsvégzés 1802-ből, Vár. Itár régi vegyes iratok 10. sz.

<sup>2</sup> Lásd a Schéner-féle földesúri réti térképet 1841-ből a gr. Károlyi nemz. Itarában.

a földesuraság és a városi tanács rendelkezéseitől függött minden. Némely területeket (mint Körtvélyes egy része) az uraság kizárólag a maga használatára tartott fenn. A többit a lakosság használta. A tanács nevezetesen tavaszonként közzé tette, hogy mely helyek hagyatnak meg kaszálóknak, melyeken egyszersmind eltiltotta a legeltetést. Ezeket később kiosztotta a lakosság közt, ügyelve mindig arra, hogy nád- és gyékénytermésre és sertésjárásnak elég térség maradjon. A légelő-elkülönítés alkalmával a jobbágyság a határ más, árvízmentes részein kapta ki a maga illetőségeit; a rét pedig, néhány ezer holdnyi nádlási járandóságon kívül (Kopáncs és a tói földek), melyek 1862—63-ban osztattak ki a birtokos lakosság közt, a földesuraságnak maradt, mely annak nagyrészét eladta, ideértve a Porgány és a Tisza közt eső és Sövényházához tartozó Farki rétet is, minek következtében a rét ma már több, mint fele részben vásárhelyi lakosok tulajdonává lett.

E terjedelmes nagy térség északi részét a Hódtava képezte, melynek a várossal szembeeső partja már a Nagy-Szigetbe vagy csak Szigetbe esett. Ez egy több ezer holdra menő száraz föld, majdnem legnagyobb az egész réten, melyet régen minden oldalról víz fogott körül s hol ép' ezért ős időktől fogva voltak emberi lakások. Általában a rétet hajdan szigetek (Kopáncs, Gorzsa, Batida) és félszigetek alkották, melyek terjedelmes tavak, névszerint a Hódtava

Kopáncsi-sík, Sártó, Batidai-sík stb. és igen nagy-számú kisebb-nagyobb fokok és erek közt feküdtek, mely utóbbiak közt száz s több öles szélességűek is voltak, minők a Gyuló, Gatyás, Antalics, Csalányos stb. Ezek valamennyien a Tiszával, mint a rét legnagyobb élővizével állottak összeköttetésben. Az időben a sűrű és nagy víztömegek a rétnak a határ többi részétől elütő jelleget adtak. Más volt itt a növény- és állatvilág, más a terület haszonvétele, más az életmód és mások a közlekedési viszonyok. E különbözést legújabbán a Tisza szabályozás teljesen megszüntette, minek következtében régi tavaink és folyóvizeink medrei egytől-egyig üresen maradtak s pár évtized alatt merőben kiszáradtak, a mikor is a rét széltében hosszában művelés alá vétetett. Ettől fogva a rét különlegességei elenyésztek s csupán maga a név maradt meg; igazi jelentés és tartalom nélkül.

---